

Галина Бурлака

НЕЗНАЙОМИЙ МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

Уперше публікується одне з оповідань М. Грушевського, створене 1895 р. У ньому порушено проблеми свободи совісті, патріотизму, громадянського обов'язку. Соціально-психологічний конфлікт і низка інших формальних прикмет цього тексту є типовими для Грушевського-прозаїка й доповнюють наше уявлення про його багатогранний талант.

Ключові слова: першодрук, психологізм, патріотизм, релігійні почуття.

Halyna Burlaka. Unknown Mykhailo Hrushewsky

The story of Mykhailo Hrushewsky written in 1895 is published for the first time. It deals with problems of conscience, patriotism, civic duty. Social and psychological conflict and some other formal features of this text are typical for Hrushewsky as a prose writer.

Keywords: first publication, psychological writing, patriotism, religious feelings.

Літературна творчість М. Грушевського значно менше відома українському читачеві, порівняно з його науковим спадком. Низка прижиттєвих публікацій, об'єднаних у збірку «Під зорями» (1928) – це лише невелика частина його письменницького доробку. Значно більше залишилося у рукописах, і чимало з цих текстів уже опубліковано у виданні: Із літературної спадщини Михайла Грушевського / Упорядники Г. Бурлака, А. Шацька. – Нью-Йорк, К., 2000. В основному, сюди увійшли тексти з архіву родини Грушевських, який зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Києві, фонд 1235. Проте через ряд причин упорядники на той час досить поверхово були ознайомлені з іншою великою частиною літературних матеріалів М. Грушевського, які збереглися у Центральному державному історичному архіві України у Львові, в основному у фонді журналу «Літературно-науковий вісник» (ф. 401). Тепер, у процесі підготовки томів 12 і 13 «Зібрання праць М. Грушевського у 50 томах», куди увійде його літературна спадщина, буде заповнена і ця лакуна. У науковий обіг планується ввести цілу низку

оригінальних творів, які значно розширяють наші уявлення про М. Грушевського-белетриста.

Оповідання «Перешкода», яке публікуємо нижче – один з таких, до цього часу не відомих ширшому колу, літературних творів знаменитого ученого. В основі сюжету – психологічна драма молодого закоханої пари. На шляху до їхнього одруження постала релігійна перешкода, оскільки дівчина через незалежні від неї родинні обставини була православної віри, а її обранець – католик. Обое – справжні польські патріоти, які не уявляють життя без служіння рідному народові, але саме через це є неможливим їхній шлюб, адже у царській Росії діти у змішаних шлюбах, згідно з законом, мали бути охрещені православними. Для поневоленого польського народу, позбавленого на той час державності, вірність католицизму була головною умовою збереження національної ідентичності, останньою запорукою майбутнього відновлення повноцінної власної держави. Через те, не зважаючи на свої прогресивні погляди і толерантність у питаннях віри, молоді люди не хочуть ризикувати долею майбутніх нащадків і розуміють, що за таких обставин вони не зможуть бути щасливими. Зусиллям волі пригнітивши свої палкі почуття, вони розлучаються.

Оповідь ведеться від імені дівчини – це єдиний такий випадок у Грушевського-письменника. Згідно з авторськими датами, твір писався у травні-серпні 1895 р., місце завершення твору – «хутір Грушевський», тобто, батьківська садиба у Владикавказі, куди Михайло Сергійович, очевидно, приїхав на літні канікули. Нагадаємо, що минав перший рік роботи історика у Львівському університеті після успішного навчання і захисту магістерської дисертації у Києві. Радикальна зміна обставин і способу життя, величезний обсяг наукової та громадської праці, який випав на долю М. Грушевського, не сприяли його психологічному комфорту, а суспільна влаштованість молодого професора була неповною, доки він залишався неодруженим. Щоденникові записи та листування свідчать, що юнак, як і більшість його однолітків, ще з університетських часів приглядався до знайомих дівчат, «проектуючи» свою майбутню долю, але ставився до такого вибору дуже обачно. З часом найближчі порадики, зокрема, О. Юниський, додавали сумнівів ще й своїми застереженнями: «А Вам одно спасеніє: «узи Гименея», тільки озираю-

чись! Ой, друже мій! ще й як озираючись! А то і не доведи Мати Божа! Аж млосно стає! Але без сіх «уз» не добре человеку бити»¹.

Показово, що тема подружнього життя, родинних колізій займає у літературній творчості раннього М. Грушевського помітне місце. При тім лише в одному оповіданні «Пан» змальовано фактично сімейну ідилію. Інші ж твори на цю тему, особливо повісті «Добра жінка», «Загублений вік» – це розпачливі історії невдалих шлюбів. Несподіваною при цьому видається та обставина, що ці дві повісті писалися у 1885–1886 рр., коли авторові було 19–20 років.

Конфлікт, який покладено в основу оповідання «Перешкода», можливо, був не поодиноким й у реальному житті. Шовіністична політика царської Росії, орієнтована на постулат «самодержавність, народність, православ'я», широко застосовувала також і релігійні важелі для асиміляції «інородців» – неросійських народів імперії. Придушення свободи совісті перепліталася зі зневажанням національних почуттів. Своім твором М. Грушевський протестував проти такого втручання держави у приватне життя; разом з тим, він ще раз підкреслив, що для справжнього патріота інтереси власного народу повинні стояти вище за особисті бажання.

Твір публікується вперше за автографом – ЦДІАЛ України, фонд 401, оп. 1, спр. 58, арк. 121–134. Це чистовий рукопис з нечисленними авторськими правками.

Мову автора на лексичному рівні збережено повністю, правопис та синтаксис скориговано згідно з сучасними нормами.

Галина Бурлака. Незнакомый Михаил Грушевский. Михаил Грушевский. Препятствие

Впервые публикуем один из рассказов М.Грушевского, написанный в 1895 г. В нем затронуты проблемы свободы совести, патриотизма, гражданского долга. Социально-психологический конфликт и некоторые другие формальные признаки этого текста типичны для Грушевского-прозаика и дополняют наши представления о его многогранном таланте.

Ключевые слова: первая публикация, психологизм, патриотизм, религиозные чувства.

¹ Лист О. Кониського до М. Грушевського від 8 лютого (27 січня) 1896 р. / Листування Михайла Грушевського. – К., Нью-Йорк та ін., 2006. – Т. 3. – С. 127.